گەڕانەوە لە فەنتازیاوە بۆ کەتوار(واقع) و لێکدانەوەیەکی تیۆری. لێکۆڵینەوەی : ڕێباز محەمەد جەزا

گەڕانەوە لە بە فەنتازیاوە بۆ کەتوار(واقع)
(خوێندنەوەیەکە بۆ چەمکی گەڕانەوە لەدەقی ، لەنێو ماساییەکاندا
“لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا ” ی پێشەواکاکەیی)
نووسەر : پێشەوا کاکەیی
بەرواری بڵاو بوونەوە 25/9/2019
بڵاو کەرەوە : ماڵپەڕی کولتوور مەگەزین
www. Cultureproject.org.uk
لێکۆڵینەوەی : ڕێباز محەمەد جەزا

سەرەتا :
شاعیر مرۆڤێکی کۆسمۆپۆلیتییە، خاوەنی مەعریفەو جیهانبینی و تێگەیشتنی خۆیەتی بۆ واقع و سروشت وکەرەستەو ئامرازە فیکرییەکانی خۆی ، هەز لە گەڕان و دۆزینەوەو مەشق و دۆخە جیاوازەکانی وەردەگرێت و دەشێت زیاتریش لە بارەی ئەم کەسە گەڕیدەیەوە بوترێت بەڵام ئایا ڕاستییەکە بۆ هەمووان وەك یەك زانراوە ؟ گرفتی ئەم دۆزە لەوەدایە کە بە شێك لە بەهرەداران و خاوەن کەسایەتی و خاوەن پێگەکانی ناو بوارەکەش خۆیان لەم پرسیارە لادەدەن !! تاوای لێدێت کەسمان دەست نەکەوێت پرسیارەکانی خۆمانی لێبکەین و بەرهەمە ڕژد و کرچ و کاڵەکانیشمان لەیەکتر بەجیابکاتەوە ، لە بەر ئەوە ئەم لێکۆڵینەوەیە ئەو مافە دەدات بەخۆی کە بە بەر پرسیارێتییەوە کار لەگەڵ ئەو میتۆدەدا دەکات و بە بۆچوونی ئەم کارکردنە ، کێشەی ” مامەڵەًی گەڕانەوە و فەنتازیا و کەتوار” کێشەیەکی میتۆدی و فکری و مەعریفییەو دەبێت یەکلابکرێتەوە .
دەقی واڵای (لەنێو ماساییەکاندا “لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا ” ی پێشەواکاکەیی)، یەکێکە لەو نووسینانەی کە دەبێت بەڕژدی بخوێندرێتەوە و بەپێویستی دەزانم لەڕوانگەیەکی وەسفی و دوور لە پیاهەڵدان – مدح – یان دژ – چد – کاری لەسەر بکەم .
لەگەڵ ئەوەی ئەم دەقە واڵایە بەچەندین شێوەو میتۆدو بەرنامەی جیاواز دەخوێندرێتەوەو ڕاڤەدەکرێت ، دەتوانرێت وەکو دەقێکی

شیعری و هەڵگری زناك و خوازەو واتا شیعریەكانیش بێت چونکە هەموو بەرهەمێك دەخوازێت چەند كەسێك لە پسۆڕیەجیاوازەكان ئیشی تێدابكەن ، تاكو بەوردی بەناو هەموو بەش و پێكهاتەكانیدا ڕابگەن و گرنگیشە ئەم پسپۆڕیانە لەسەرەتاو دەستپێكی كاركردنیاندا تاكو كۆتاساتەكانی خوێندنەوە بمێننەوە وەكو بەشێك ل□ بەرهەمەكە ، ئەمەش لەچەندین بۆنەی جیاوازدا باسمكردووەو لێرەشدا جەختی لێدەكەمەوە ئەوەیە ئەم كارە بۆ تاكە كەسێك كەمێك ئاڵۆز و قورسەو ئەمەی منیش دەیكەم جۆرێكە لە ” اجحاف – مافخۆری ” ل□ بەرئەوە، تا ئەو جێیەی دەتوانم سنووری قسەكردنم بەرتەسك دەكەمەوەو فراوان و گشتگیر نادوێم و لەنێوان سێ زاراوەدا دۆزەكەم بەیان دەكەم ، بەڵام ئەوەی گرنگە لێرەدا قسەی لەسەر بكەم جیاكاری نێوان ” گەڕانەوە لەفەنتازیاوە بۆكەتوار ” كە وەكو كێشە دەیخوێنمەوەو یەكاڵای دەكەمەوەو دواتر هەمان پێوەری تیۆری دەهێنم بو تەواوی پێكهێنەرەكانی دەقەكەی پێدەخوێنمەوەو هەوڵدەدەم □اق□ی بكەم ، چونكە دەق دەربڕینە لە زیاد بوونی ئارەزووی ڕەمەكیانەی مر□ق ب□گەڕان بە دوای قەلەقیدا كە پانتاییەكی كراوەو هاوبەش بۆداهێنانی بەكۆمەڵ و جەختكردنەوە یە لە برینە ك□ نەكە لە دڵی بوندا. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لەسەر دەمێكدا دەژین ، ناسنامەكان ناڕوونن یان لانی كەم ئاڵۆزن و زۆربەی جارەكانیش نادیدەن ، ل□ بەرئەوە ئەم دۆزە سەر ڕێگا دەخەم و بەكێشەی دەكەم .

پوختە:

ئەم لێكۆلێنەوەیە بەشێوەیەكی گشتی، پشتی بەستووە بەدووجۆر تێگەیشتن، كە هەریەكەیان تایبەتمەندی و گرنگی خۆیان هەیە و نا بێت فەرامۆش بكرێن و گرنگە و پێویستی بەووردەكاری زیاترە :

یەكەم :

ئەو تێگەیشتنەی لەسەرچاوەو نووسینەكانی سایت و كتێب و گ□قارو مال□پ□□و ...هتد بەرهەم هاتوون ،

دووەم :

ئەوسەرچاوانەی كەپەیوەستن بەخوێندنەوەو هەندێكیان مەعریفەی كەسی لێكۆڵەرەو هەندێكیان ” شژرات –پڕیشك” ی بەرهەمەكە و لەڕێی خوین َدن□و□ كاریگەریەكەی دەخوێنینەوە ، بەگشتی ئەم لێكۆڵینەوەیە پێكهاتووەلە :

بەشی یەكەم : ناساندنێكی سەرەتایی بۆچەمكەكانی “گەڕانەوە و فەنتازیاو كەتوار ” لەدەقدا و تێگەیشتنێكی میتۆدی بۆ بەرهەمەكە .

ل□ بەشی دووەمدا : گەڕانەوە لە فەنتازیاوە بۆ كەتوار(واقع) و لێكدانەوەیەكی تیۆری.

ئەنجام : ئەم لەكۆڵینەوەیەم لەچەند خاڵێكدا پێشكەش دەكەم .
كۆتایى : تایبەت دەكەم بەو ساخكردنەوەى تیۆریانەى بەرھەمەكە.
پاشان كۆتایى بە لێكۆڵینەوەكەم دەھێنم و لیستى سەرچاوەو پەراوێزەكانیش دەخەمە ڕوو لەگەڵ لیستى سەرچاوەكان .

بەشى یەكەم :

چەمكەكانى (گەڕانەوەو فەنتازیاو كەتوار) :

زۆربەى ئەوانەى لەناو میتۆددا كاریان كردووە یان شارەزاییەكى تیۆرى و پراكتیكیان ھەیە بەئاڕاستەى نزیك لەیەكتریان دادەنێن و لەڕووى مەعریفییەوە پاشخانى ئەدەبى كوردى كەمترینجار قسەیان لەبارەوەكردووەو دەكەن یان لەیان تێكەڵدەبەت و بەئاسانى لەیەكتریان بەجیاناكرێتەوە ، جابەئەوەى لەو ھەڵە مەنھەجى و فكرییە بەدووربین ، سەرەتا لەپێناسەكردنەوەى چەمكەكانەوە دەستپێدەكەین و دەپرسم : گەڕانەوە چییە؟ فەنتازیا چییە ؟ كەتوار چییە؟

***گەڕانەوە چییە؟**

بۆئەوەى بتوانین پێناسەى ئەم چەمكە بكەین دەبێت بزانین ، گەڕانەوە كاتێك واتا دادەت بەدەستەوە كە بزانین لەدنیاى ئەمەدا ، ئەم چەمكە كارى پێنەكراوەو كارى لەسەر نەكراوە ، وەكو باسل أبو حمدە دەڵێت :" گەڕانەوە بە.." بەنموونە گەڕانەوە بۆ ڕووداوێك یان مێژوویەك یان بەسەرھات و كارەساتێك لە دزى سەربەستى و چەمكەكان لەگشتگیریى و ئیستبداد و سیستمى چەمكە ھەڵكەڵـًراوەكان و بارزكردنى دەستەواژەكانى پێشوو " گەڕانەوەى ھاوسەنگى " ھەروەكو دارا عەبداللە دەڵێت : گەڕانەوە (www.alnayan.ae) " ھاوپەیتى گەڕانەوەى مانەوەى قەیرانەگەورەكانى ھەیە "(www.alaraby.co.uk) چەمكى گەڕأنەوە پەیوەستە بە كەسى گەڕیدەوە ، لەكوێیە؟ تابتوانین واتاكەى دیارى بكەین بەنموونە گەڕانەوە لەشوێنەكى دیاریكراودا واتایەكى ھەیەو گەر گواستمانەوە بەجێگەیەكى تر و شوێنەكى تر واتاكەى و پێناسەكەشى دەگۆڕێت ، لەپەیوەست بەم ناونیشانەوە دەبێت بزانین :" لەدەقى ، لەنەو ماساییەكاندا "لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا " ى پێشەواكاكەیى) ئایا گەڕاوەتەوە؟ یان دەگەڕێتەوە ؟ كەواتە گەڕأنەوە لێرەدا بریتى دەبێت لە گەڕانەوە لەجوگرافیایەكى گریمانەكراوى نووسەرو پشت بەستوو بە فەنتازیاو خەیاڵ كەواتە بۆئەوەى بتوانین لەبەركارھێنانى ئەم چەمكەدا تەندروست بین پێویستمان بەوەیە بزانین واتاى گەڕأنەوە بەواتاى بەینى سنوورەكانى خەیاڵ و وێناكردنى خەیاڵى شاعیر نەك گەڕأنەوە بۆ جوگرافیایەكى بەرتەسك و

تەنگەبەر ، بەکاردێنم .

▪ **فەنتازیا چییە؟**

یەکێکە لەچەمکە بەکارهاتووەکانی ناو ژیانی ئەدەب ، لەزۆربەی زمانەکاندا . بەڵام ماه□□□ی نەزانانەو خراپی لەگەڵدا کراو□ ل□ب□ردا هەوڵدەدەم ئەمە رێك بکەمەوە ” فەنتازیا لەبارەی واقعی ژیانیەوەیە لەروئیایەکی نامەئلوفەوە “(www.wikipidia.org) وشەی فەنتازیا “fantasia” و فانتازی ” fantasy”جۆرێکی ئەدەبیە لە سیحرو شەحوەزەو ئەوانەی تر کە خەرقی شتەکان دەکەن لەسروشتدا وەکو ت□وخم□کی بن□□□ت□ی لە پلۆت و گێڕانەوەدا ” (www.io.hsoub.com) ت.ی. أپتر لەکتێبی “ادب الفنتازیا” دا کە سال□ی 1982 ب□ناوی کردووەتەوە زاراوەی “الفنتازیا ” ل□ ئەدەب و گرنگی بەدەستھێنانی لەکاری داهێنەرانەدا پشتی بەستوو□ بە”بابەت ” ی سەرەکی ، ئەپتەر باسی لەوەشکردووە کە “وەکو باوە ڕووداوەکانی دەکەونە جیهانی گۆشەگیر لەجیهانی خۆمان لە کات و شوێن ، یان کاری مێژوویی و خەیاڵی و ڕەمزی “(أپتر : 1989ص9و10) لەمەوە دەگەمە ئەوەی بڵێم : فەنتازیا ل□ب□ردا و بەپێی خوێندنەوەی من بریتی دەبێت لە : دەقێك کە پێکهاتەکانی ل□□□ووبەرێکی ناواقعی و پشت بەستووبە بابەت و لەدەرەوەی کات و شوێن خۆی بەیان دەکات و لەدیدگایەکی نامەئلوفەوە جۆرێك لەجادوومان لێدەکات و لەناو سروشتی خۆیدا ، ئاوێزانمان دەکات .

▪ **کەتوار چییە؟**

لەگەڵ ئەوەی سەرچاوەی زۆرمان هەیە بەزمانی کوردی و دەتوانم بڵێم زۆرترین ڕووبەری دنیای ئێمەی گرتووەتەوە بەڵام گرنگە هەندێك پێناس□ ل□ب□ردا دابنێین و دووبارەیان بکەینەوە لەوانە : ” واقع ، وقعوع” لەزمانی عەرەبیدا ناوی بکەرە ، بەدەستھێنانی ڕاست□ی□کی پێچەوانەی خەیاڵە (www.arabdict.com) واقع یان واقعی یان ریالزم دەکاتە :” حاڵەتی بینینی واقع بەوشێوەیەی کەهەیە ” (پیرباڵ : 2004،ل85) کەمال میراودەلی دەڵێت :” .. ڕیالیزم پەرە پ□دانێکی گرنگی رۆمانسیزم بوو .. بێزاری وناڕەحەتی و ڕق بوونەوەی رۆمانسێکان لە کۆمەڵی سەرمایەداری گۆڕدرا بە ناوەرۆکێکی پێشکەوتووتر ، لەفۆرمێکی بابەتی و ه□م□ن و ڕوانگەیەکی وردوو دووربیندا .” (میراودەلی : 1979ل277) .

م□ن ئ□و پ□ناس□□ی□ ج□ب□ج□□د□کەم لەم لێکۆڵینەوەیەدا

کە ڕەنگدانەوەی سەرچاوەکانە کە ئاماژەیان بەکراوە بریتییە لە: بەدەستهاتوویەکی دەرەوەی خەیاڵ و بینیێتی بەو جۆرەی کە هەیە لە فۆرمێکی پێشکەوتووتر لەوەی پێش خۆی کە هەبووە.

بەشی دووەم :

گەڕانەوە لە فەنتازیاوە بۆ کەتوار(واقع) و لێکدانەوەیەکی تیۆری.

دەقی واڵا ، ژانرێکی ئەدەبییە و پێگەیەکی گرنگی هەیە لە ئەدەبی هاوچەرخدا و بەردەوام بەرەو هەڵکشان و ململانێ دەچێت لەگەڵ زانستەکان و فەلسەفە دا ودروست بووی ئیپۆك(چاخ) ی خۆیەتی هەر بۆیش کاریگەرە ، وەکو ڕۆلان بارت دەڵێ : "ئەدەب کەتوارییە ، واتە درەوشاوەی ئەو کەتوارییەیە ، کە بەڕێگای خۆی مامەڵە لەگەڵ مەعریفەدا دەکات " (محەمەد جەزا ، ژمارە: 3662، 2011)بەپێی ئەو هەلومەرج و بارودۆخەی کە ژیانی مرۆڤەکان پیایدا تێپەڕ دەبن. ئەم هەیە وا دەکات ، ئەرك و ڕۆڵی دەق و نووسەر کەمێك گۆڕانکاری و قورسی و بارگرانی بۆ دروست ببێت چونکە پیشاندانی روخساری لۆژیکی لە خوێندنەوەی دەقی واڵادا وەکو بلانشۆ دەڵێت : "بەدواداچون و ژیانی نەبێت لەساتی وەڵامدانەوەدا ، ئەوا بەچێژیش نابێت" (هەمان سەرچاوە) پێشەواکاکەیی لەدەقەکەیدا " لە نەوماساییەکاندا ، لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا " دا دەنووسێت :

" هاتووم کارتان بەوە نەبێت چۆن بیردەکەمەوە ، چۆن مێژووتان لەشیعرمدا دەنووسمەوە ، لە وەك هەندێك لەفارسەکان نیم بەڵام : زمانی کوردی لەپریشکی وشەم دەرچووە ، ئەوەی زماناس نەبێت ، ناتوانێت مێژوو بنووسێتەوە ،…" (www.clutureproject.org.uk)

کەتەماشای ئەم چەند دێڕەی کاکەیی دەکەین ، نووسەر جەنگێکی بەرپاکردووە بەبێ ئەوەی خۆی لە قەرەی هیچ میتۆدێکی ڕەخنەیی بدات ، بەزمانێکی پڕلە غروورو بەو پەڕی کەماڵی خۆیەوە جەنگێکی بوونناسانەو ڕیشەیانە لەگەڵ (زمان و نەتەوە) دەکات و وەکو بەرپرسیار لەو بوونەو لەو ئاسێیەی بەزمانکەی هەیەتی، بەردەوانم دەبێت و دەڵێت :

" نازانێت کەخاوەن زمانێکم ، پڕیشکی وشەم بەردەیان شوێن کەوتووە " (هەمان سەرچاوە)

بەهەرحاڵ من لەو باسە دەردەچم و هەوڵدەدەم ، بەرەنجامی ئەزموون و خوێندنەوەو دەست ڕۆیشتوویی خۆم بەردەوامی بە شیکاری ئەم دەقە بدەم ، دەقێك کە کار لە مێژوودا بکات ، وەکو هەرجۆرێکی تری شیعر کەمێك بنەماو ڕێسای تایبەتی خۆی هەیە، کەجیای دەکاتەوە لەجۆرەکانی تری دەقی واڵا ، ئەمەش بەسروشتی خۆی چێوەیەك دروستدەکات بۆ گفتوگۆو مشتومڕی ئەدەبی .. بۆ نمونە کەمێك بنەماو

سیفات هەیە، کە وا دەکات ئەم دەقە واڵایە لەڕیزی دەقە لۆکاڵی و
ناوچەییەکان دووربکەوێتەوە و گەردوونی خۆی بەیان بکات .
کاکەیی دەنووسێت :
"لەژوورێکی بچوکەوە هاتووم و بەپەنجەرەدا ڕامکردووە ،
چۆن دەزانم خەیاڵم ئەفریقیە " (هەمان سەرچاوەی پێشووتر)
.نووسەر ددانپێدانانێکی ڕاستگۆیانە دەکات ولەیەك کاتدا باسی
ئەو ئاستە لەفڕینی خۆی دەکات لە جوگرافیایەکی تەنگەبەردا بەرەو
گەشتێکی فراوان و پەنجەرەیەکیشی کردۆتەوە و ڕایکردووە کەئەمەش
پرسی ئەوە دروستدەکات نووسەر لەچی ڕادەکات ؟ هەرخۆی وەڵام
دەداتەوە و دەڵێت :
" هەمووڕەنگەکانم خۆش دەوێت ،
وەلێ لە ڕەنگی سووری لای خۆمان ڕامکردووەو هیچ نەبێت ئەو ڕەنگە
سوورەی لائێوە بەخۆم شاد بکەمەوە " (هەمان سەرچاوەی پێشووتر)لەڕێی
ڕەنگی سوورەوەیە گەشتەکەی هاوشێوەدەکات بەبیرکردنەوەی
ماساییەکەوەو دەپرسێت : "ئاخۆ ئێمە خێڵین یان نەتەوە ،…" (هەمان
سەرچاوە) ئەمە ئەو گرێیەی بۆکردینەوە کێشەی "خێڵ و نەتەوە دوو
بابەتی سوسیۆلۆژیای سیاسەتن وچەندین خوێندنەوە لەخۆدەگرن ئەمەش
بەدەر نیە لە ژێر خانی مەعریفی و زانستی نووسەر کەدەیەوێت لەڕێی
ئەوزانستەی هەیەتی پێمان ب□□□ت : گومان وبیرکردنەوەکانم ،
دەبەمەوە ناودەق و سەرلەنوێ هاوتای دەکەمەوە لەگەڵ ماساییەکان .
" بەم وشکە ساڵیە ڕاهاتوون ، پزیشکانی دونیا پشتیان کردۆتە ئێرە
، هەمووشیان چاویان بڕیوەتە گیای ئێرە ،…. " (هەمان سەرچاوە)
بە کێشە کردنی ڕوداو وەك کەلتورێك نەبۆتە بەشێکی زیندو دانەبڕاو
لە ژیانی رۆشنبیری ئێمە و زۆر بە کەمی و تا ڕادەی نەبون هیچی
لەسەر نەوتراوە و نەکراوە، بۆیە ئاسان نیە نووسەرێك بێت و
بمانباتەوە بۆ رەچەڵەك و دروستکردنی لێدوانی رەسەن لەو بارەیەوە،
چونکە دەبێت مر□ق د□رك بەوە بکات، ئەو شعورە لەلای خۆی دروست
بکات، کە کێشەیەکە و قەیران بەدوای خۆیدا دەهێنێت !! ئەگەر بەم
شێوەیە بمێنێتەوە. هەڵبەتە ئەمەش کاتێك دێتە بەرچاو کەلە مانا
سایکۆلۆژییەکەی دوور بخەینەوە و دایماڵین لێی، بە مانایەکی تر
مەبەست لە کێشە گەرانەوەیە، بۆ پرسە بنەرەتی و سەرەکییەکان
بەگشتی و دەقی ئەدەبی بەتایبەتی، کە لێرەدا مەبەستمان ل□ پرسە
سەرەکییکانی "دەق / مر□ڤ" و□کو ئەدەب و دەستپێکردنی چڕو پری
گفتوگۆکان لەسەر دڵی بابەتەکان کە خودی ، کێشە"یە واتە کاتێك کە
ئیمە دەزانین "کێشە" مانایەکی جیاواز لە مانا باوە
سایکۆلۆژییەکان لەخۆ دەگرێت ، خۆ بەخۆ لە"ئاژاوە"جیا دەێتەوە و
پرسیاری رەسەن و دروست لە دایك دەبن .جوگرافیایەکی فەرامۆشکراو

بەڵام بەزمانێکی فەنتازی و بەکەرەستەیەکی واقعی و گەشتێکی دوورەودراو گێڕانەوەیەك كە هەمیشە لەسەرەو لەم زەمینەو لەسەر ئەم بستە زەمینەدا هەمیشە ئامادە کەچی بەردەوام واقع جەلانە دەکات لەنێوان ئەرەو ئەوەی زەمین و کیشورە دەبێت فەنتازیا تائەو ڕادەیەی ڕەگەزی مرۆق تەواو مرۆیی و هاوخەم و هاودەزو هاوکێشە دەبنەوە لەکەرەستە فیزیکی و سوودخوازییەکاندا کە تێکەڵەیەکە لەکێشەی کورد بوون و ئەفریقی بوون و لەپێش هەمووشیاندا مرۆق بوون .

کەواتە کە باس لە کێشەی نووسین دەکەین بەگشتی مەبەستمان ، لەو باس و خواسانەیە کەپەیوەستە بە ژینالۆژیایی ژانرەکە وەکو ئەدەب و بەستنەوەی بەتەمامان و تەفکرینی وجودی و فەلسەفی و بون و نەبونەوە و لەئاستیکی تریشیدا خراپ بون و کەوتنە قەیرانی ئەدەبییەوە و لێرەدا کیشەکە گەورە دەبیت بە مانا گەورەکەو باسەکە هەستیار دەکات, واتا کیشەی بون و نەبونی ئەم دەقە وەکو ژانرەکی ئەدەبی دروست دەبێت, بە دیویکی تردا نەبینیی وەکو کێشە و بایەخ پێنەدان و پشت گوێ خستنی دەبێتە بەشێکی تری گرفتەکە و بەهەردوو کیشیان بەدوای خۆیاندا قەیران دەهێنن, نەك ئەو تێگەیشتنە سواوەی کە مەسەلەی فرۆشتن و ئەزبەر کردنی لەلایەن کۆمەڵێك خەڵکی نەشارەزاوە بکەنە پێوەر بە “کیشە”و بگرە”کیشە”مانای فراوانتر و قووڵتر و گەورەتری هەیە و لەبنچینەشدا بە مشت و مڕی فەلسەفی گونجاو ترە وەك مانا بازاڕی و باوەکەی......

بۆیە لێرەوە دەبێت بگەڕێینەوە بۆ ڕەگەزە سەرەکییەکەی نووسین، لە ڕووی بنیات و لە جیهانی مۆدیرندا و خویندنەوەی وەکو”دەکترینیکی-عقیدە”یەکی شایان بەخوێقاندنی فەهم و شیوازی جۆراوجۆر. یان بە مانایەکی تر بەخویندنەوەی کیشەکان دەتوانین لێکدانەوەی درووست بۆ دەق بکەین، واتە کاتێك نووسین بەگشتی دەبێتە کێشە و ئاوس دەبێت بە یەکەکانی فەلسەفە و تەکنیك و مێژو...هتد. ئەوە مانا راستەقینەکانی دەردەکەون و خوێندنەوەیش دەبێتە دەرخەری ئەو لایەن و نهێنیە شاراوانەی دەق و گەیشتنە هەناوی داهێنان- لێرەوە پرسەکە بەرە و شوێن و بابەتی دەڕوات، کاکەیی دەنووسێت :

“منیش گوتم :

ژنە عاریفەکی دراوسێمان ، دوای دوو دەیە :

بەپارووە نانێك ، تەسبیحەکەی فرۆشت ،

کەپڕبوو لەیادگاری زیکر !”(هەمان سەرچاوە)

یەکێك لە دروشمەکانی (جۆرج باتای) ئەوە بو کە دەیگوت:”پەسند کردنی ژیان تا سەرە مەرگ ” (ئەحمەدی ، 2005،ل125)

ئەگەر لەم رستەیەوە بچینەوە ناو دەق ، ئەوە دەبینین هەڵبژاردنی

با بەتەكە خۆى كێشەيە لەسەر ئاستى(نەتەوەيى و تاكە كەسى) ، لە ئاستە نەتەوەييـەكەيدا ، كێشەى خەباتى نەتەوەيەك بە ديار دەخرێت، كە بەدرێژاى سەدەيەك و هەتا ئێستايشى لەگەڵدا بێت، كێشەى پەسەندنى كردنى ژيان خۆيەتى ، لەم ئاستەيدا دوودەيە دەبێتە (خەم) خەمێكى وجودى و قورس و خاڵى لە مانا سايكۆلۆژيەكەى، وەكو ئەدەب هەڵگرى پەسەند كردنى خەمەكانى بوون خۆيەتى ، كە لە ئێستادا چەندان بابەتى گرنگ و نيشتمانى هەن فەرامۆش كراون و پەراوێز كەوتون، هەروەكو چۆن (باتاى) وتويەتى :" ئەدەبيات يا هەموو شتێكە يا هيچ. " (هەمان سەرچاوە ل137) ئەدەب كە دەمانخاتە سەر كەڵكەڵەى (بوون) وەكو بابەتێكى گرنگ و پڕ لە بەرپرسيارێتى، لەم كاتەدا نووسين دەبێتە نمونەيەكى بەرجەستەى پڕ لە كێشە و لە لايەكى تريشەوە يەكانى نەتەوەو (خەم) ى نوسەر لێرەدا دوبارە زيندوو كردنەوە و بەرز ڕاگرتنى ئەو كەسايەتيە يانەيە كەلەمێژووى دوورو نزيكى ئێمەدا تێكەڵ بوون و بە بەرگێكى داپۆشراو بە ئەفسانەو داستان و هونەريانەو ئەدەبيانە نووسراونەتەوە .
(كێشە) لەم دەقەدا وەكو (بابەت) جياوازە لە (ئايديا)كانى نوسەر وەكو (كێشە)، بەڵام لە هەمان كاتيشدا يەكانگيرو هاو مانا لەڕووى فەلسەفيەوە، بەڵام لە ڕوويەكى ترەوە زيندوويى و بەها دارى خۆى دەگەيەنێت هەروەكو چۆن چەندان نمونەى زيندوو هەن لە نهێنى ئەم س□روشتە تايبەتە ى ناو دەقەوە سەرچاوە دەگرن ، لێرەدايە كە مۆدێرنيزم پاساوى خۆى لە دابڕانى مێژويييەوە بەدەست دێنێت كاتێك لە دابڕان تێدەفكرێت نازانێت ل□ □اق□ى خۆى بۆ مێژوو، خۆى دەرباز بكات ، تێدەگەين ئەم نووسينە بە ماناى (كێشە)سەر بەساتى دروست بونى فەنتازياخۆيەتى و زادەى ئەو ساتەيە كە بەرەو ڕووى ئاراستەى گونجاوى خۆى دەڕوات كەكەتوار (واقع) ەو ، لەوێوە نووسە ردەگەرێتەوە بۆناو ئەو جوگرافيا□ى كارى تێداكردووەو دەنووسێت :
"ئەم س□ فەرەم درێژە دەكێشيێت ، نازانم لەكوێدا هەناسە دەموەستێنێت ، دەڕۆم تاتروسكايى مر□قايەتيى ببينم ، دەرۆم تازمان و شيعر بەرەو شوێنێكى ديكە بەرم . شيعرە ڕێ / پێى گوتم : بگەڕێوە نێو ئەفريقاو قوڵتر بدوێ ، تانامۆيى /خەياڵ / واقيع/ هەقيقەت و دونياى كۆنە خێڵى دوێنێ … ل□ بەرگێكى ديكەى شيعرى ئەمرۆدا بدوێ ".
(هەمان سەرچاوە)
مەبەستمە ئەم بێژەيە ببەستمەوە بە چەمكە بەكارهاتووەكانى بەشى يەك□م كەوەك كێشە لێى دواوم ئەم بەشەى كۆتايى (لەدەقى ، لەنێو ماساي□كاندا "لەگەڕانەوەم بۆ ئەفريقا " ى پێشەواكاكەيى) ، زۆر جوان كێشەكان دەباتەوە سەر خودى شتەكان ئەگەر كەمێك ڕونتر بدوێم (كێشە)دەباتەوە بۆ خودى ئەدەب و ڕەسەنايەتى ودوورلە جوگرافيا

بۆنیشتمان ولێرەدا هوشیاری گەڕانەوەیە بۆ دۆزینەوەی دۆگمەکانی نوسین و بە (دۆکترین ـ حقیقەت) کردنیان و بردن و فڕاندن یان بۆ ناو یەکەیەکی گەورەتر کە خەمی (نیشتمان و نەتەوە)یە .

ئەمەیە ئەو هوشیارییەی کە (کێشە) دروست کەریەتی و بە تەنها کێشەش دەتوانێت ئەو ناسنامەیە ببەخشێ و نوسەر بە فێربوون و فێرکردن لە ڕابردوەوە , ئەو خەمە پەخش دەکاتەوە کە خەریکە لە یادەوەریاندا کاڵ دەبێتەوە یان خەریکە ڕوو لە نەمان دەکات .واتە لە ساتی خوێندنەوەو تێفکرینەکانی نوسەرەوە بەرەو زیاد کردنی پەژارە دەچین . چونکە لە یەك کاتدا (نوسەر) فێربوەو (فێریش)دەکات کەسێك کە فێربوونی تەڵاق دا بێ چ باکی بە پەژارە هەیە یان چی لە خەم بکات بە مانایەکی تر بە خوێندنەوەی ئەم دەقە (فێربوون) زیاد دەبێت و پەژارەو خەمەکانیش گەورە دەبن و زیاد دەکەن و بە پێچەوانەشەوە ڕاستە .

ئەنجام :

دوای ئەوەی بەدووبەش و بەشێوەیەکی چڕ ، ئەوەمان دەرخست کەدەقی واڵای لەدەقی ، لەنێو ماسییەکاندا “لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا ” ی پێشەواکاکەیی) چەندین با بەتی هەستیارو واڵای پێشکەشکردووە بەچەند خاڵێك کۆی ئەو ئەنجامانەی پێی گەیشتم بریتین لە :

1- نوێکردنەوەی کەسایەتی / ئەمە یەکێکە لەو سیفاتانەی ، کە هەر دەقێکی واڵای پێ دەناسرێتەوە ، واتە(کەساندنی نووسەر و پاڵەوان بوون لەناو مێژوو و دووبارە دروستکردنەوەی لە فۆرمێکی ئەدەبی دا ، دەبێتە هۆی سەرلەنوی دروستکردنەوەی کەسایەتی ، ک□ بۆمرۆڤێکی گەڕیدەی کورد کەدەیەوێت زەمەن ببڕێت و بگاتە دەرەوەی سنوورەدیاریکراوە کان کەلەیەك کاتدا ئێرەوئەوێ زەمینێکن نیشتمانی شاعیرن .

.2- زیندووکردنەوەی (زنجیرە ڕووداو ،خەبات ، یان ی□ک□□ك لەچاخەکانی مێژوو)، کە لەم خاڵەشدا مەبەستی پێکاوە ، واتە قۆناغێکی مێژوویی، ک□ هەم ڕووداو گەلێکی تیادایەو هەم باسی خەباتی نەتەوەیەکیش دەکات لە فۆرمێکی میتافۆرێك دا .

3-دەقی واڵا کەلەناو مێژوودا کاردەکەن بەج□ر□□ك گۆرانکاریە مێژووییەکان دەگێڕنەوە، کە لەهزری نووسەردا ڕەنگ دەدەنەوە و ناچارمان دەکات بەچاوێکی ترو بەجۆرێکی تر دەق بخوێنینەوە لەدەرەوەی ناوچەگەرێتی و سۆزو هەستی تاک□سیدا .

4-نووسەر و ڕەخنەگرانی دەقی مێژوویی لەبارەی ئەوەی، کە لەهەر سەردەمێکی مێژوویی دا کامە ڕووداو گرنگترە و کام ڕووداوی مێژوویی گرنگی زیاترە ، کەپێویستە لەدەقدا هەبێت ، دەکەوێتە سەرئاستی هەڵبژاردن و ریز بەندی لەڕووداوو گێڕانەوەکاندا کە ئەم دەقە خۆی

ئەوگرنگی و کاریگەریە دەسەپێنێت .
5-ھەروەھا لەڕووی نووسینیەوە دەتوانرێت ،چ سەردەمیً َکی بو□ َت بەنادیاری بیھێلێتەوە . ئەمە ش ھۆی زۆرە، گرنگترین یان ئەوەیە گە لەدەرەوەی توانا ووزەی مرۆڤەوەیە .واتە مرۆڤ بەوەھا کارێك ریسك بە ژیانی خۆی دەکات ، بەوەی کە ھەموو شتێك بەنووسین (کردەی نووسین) ناکرێت و بۆ ئەمەش نووسەر پەنا دەباتە بەر گرنگی و بایەخی ڕووداوەکان و ئەو ڕووداوانەی کە نووسینەکەی دەکەنە شاکار و بەمەزنی دەیھ□ن□وە ..
6-ھەروەھا گونجاوە لەماھ□□کردن لەگەڵ مێژوودا لەدەرەوەی کات و شوێن نووسەر مێژوویەکی تر تۆماربکات .

کۆتایی :
پەژارەو خەمی نوسەر . کەسی نیەو چ پەیوەندیەکی سایکۆلۆژی ساتی پێکەوەیان نابەستێتەوە . بە ھێندەی فێربون و خوێند نەوەی ئەو مێژووەیە . کە تاکو ئێستا کەمترینی خەڵکی دوو دڵ و قەلەق کردووە لە بواری دروستکاری و داھێنان دا , وە کەمترین گومان لەو بوارەدا گرتونیەتیەوە بۆ دۆزینەوەی حەقیقەتی ئەدەبی میللەتێك کە خۆی فیدا دەکات و قوربانی دەدات و خوێن دەڕێژێت و پرسیار ناکات !!
(کێشە) ی نوسین لای کاکەیی ,خودی نیەو ناچێتەوە سەر پەژارە دنیایی و ماددی و خێرا ڕاگوزەرەکان بە قەدەر ئەوەی دەست بردنە بۆ پرسە سەرەکی و نھێنی و فەلسەفی و وجودیەکان ، ئەمەش وا دەکات لای خوێنەر جێگیر بێت بە گواستنەوە لە خوێند نەوەی بەشەوە بۆ خوێند نەوەی ھەمووبەشەکانی کە چاوەڕێ دەکرێت ئەم نووسینە پرۆژەیەکی درێژخایەن و بەردەوام بێت .

لیستی سەرچاوەو پەڕاوێزەکان :

یەکەم / لیستی سەرچاوەی ئەلیکترۆنی :

1. www.alnayan.ae
2. www.alaraby.co.uk
3.www.wikipidia.org
3. www.io.hsoub.com
5 . www.arabdict.com
4. www.clutureproject.org.uk

دووەم /لیستی سەرچاوە وەرقیەکان :
أ. بەزمانی کوردی :
5. پیرباڵ ، فەرھاد ، ڕێبازە ئەدەبیەکان ، دەزگای چاپ و ب□لاوکردنەوەی ئاراس – زنجیرەی رۆشنبیری ژمارە 308 ، چاپی

یەکەم هەولێر : 2004،

6. میراودەلی کەمال ، فەلسەفەی جوانی و هونەر (ئیستاتیکا) ، لە بڵاو کراوەکانی زانکۆی سلێمانی چاپی یەکەم : 1979 .

7. ئەحمەدی ، بابەك ، پێك هاتەو ڕاڤەی دەق , وەرگێڕانی (مەسعود بابایی) لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی فیکری و ئەدەبی نما زنجیرە (56) چاپی یەکەم ,هەولێر (2005) کتێبی سێ هەم

ب. بەزمانی عەرەبی :

8. ت.ي . أثتر ، ادب الفنتازيا " مدخل الي الواقع " ، ترجمة : صبار سعدون السعدون ، دار المؤمون للترجمة والنشر – بغداد 1989